

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

ხელნაწერის უფლებით

გიორგი გერგაული

**მოზარდთა ანტისოციალური ქცევის სოციალურ-
ფსიქოლოგიური ფაქტორები და მათი დაძლევის გზები**

დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

წარდგენილი დისერტაციის

აკტორეფერატი

სადოქტორო პროგრამა - სოციალური მეცნიერებები; შიფრი - 07

თბილისი

2016

დისერტაცია შესრულებულია საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბიზნეს-ინჟინერინგის ფაკულტეტის სოციალური მეცნიერებების დეპარტამენტში

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:

ფილოსოფიის დოქტორი, პროფესორი: /იაშა (კოკა) კუტუბიძე/

რეცენზენტები: ირაკლი კალანდია, პროფესორი

არსენ ბურჯალიანი, პროფესორი

დისერტაციის დაცვა შედგება 2016 წლის 10 თებერვალს, 16 საათზე, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბიზნეს-ინჟინერინგის ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს კოლეგიის სხდომაზე.

მისამართი: 0175, თბილისი, კოსტავას 77.

დისერტაციის გაცნობა შეიძლება საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში, ხოლო ავტორეფერატის – სტუ-ს ვებ-გვერდზე.

სადისერტაციო საბჭოს მდივანი

სრული პროფესორი:

/ ს. ხიზანიშვილი /

Summary

Children rights protection and juvenile crime prevention are one of the major priorities in Georgia, meanwhile adult delinquency remains as a serious problem for state and modern society. Thus it becomes very important to study reasons of antisocial behavior and to plan preventive measures.

The aim of the following Ph.D. thesis is to study social and psychological factors of juvenile antisocial behavior and to determine the ways to cope with this issues. It is safe to say that these measures would be a big step forward in the field of juvenile crime prevention, care and social re-integration.

Because of paramount importance of children wrights protection from 2012 year the activities for juvenile crime prevention have been implementing in Georgia; within these activities various projects and measures are being scheduled and implemented. These measures outreach all juvenile residents of Georgia. It is also worth to mention that before elaboration of the juvenile delinquency prevention strategy there were some preventive activities, less coordinated though, to protect youngsters. The analysis of existing situation shows that there are no measurements of effectiveness of the conducted activities so far or if there are any, they appear to be less effective and fail to feat with the existing situation in Georgia.

The following Ph.D. thesis is related to study of socio-psychological factors of antisocial behavior in juveniles, research and analysis of causes related to this sphere. In the first chapter of the thesis previous studies and scientific hypotheses on antisocial behavior and preventive measures are described and discussed. In this chapter the causes of antisocial behaviors and possible further complications that may occur in case of neglect are discussed. Via inclusive education programs adults with antisocial behavior can attend public schools. In this part of research main emphasis is made on those programms, namely on those models and programs that will facilitate the studying and learning process of pupils.

The second chapter of the thesis contains information about legal issues and measures that have been planning and implementing all over Georgia to cope with juvenile delinquency. Also the strategy of juvenile crime prevention and its results are analyzed in this section, namely what programs and measures have been conducting in

order to prevent delinquency in adults, who are considered as risk groups and what issues do state agencies emphasize most of all. Also the following topics are discussed and analyzed; the levels of preventive measures, crimes committed by juveniles in last years and general aspects of development in puberty period.

The third chapter of the thesis covers the causes of antisocial behavior and acceptance of adults with antisocial behavior. In this sense the most important aspect is society – including teachers, parents and pupils. The emotional and professional readiness of teachers is especially important in working and communicating with children. With the aim of investigating these issues 437 respondents were surveyed including teachers, parents and pupils. The research had been conducting from May 20 till June 03 in 2015 in year in the cities of Qyemo Kartli region: Rustavi, Gardabani, Marneuli, Bolnisi, Dmanisi, Tetritskaro and Tsalka. The study investigates acceptance of and attitudes of society toward adults with antisocial behavior, also it describes of impact that these factors might have on the behavior of adult; the readiness of teachers, parents and pupils to communicate with adults with antisocial behavior; public awareness about crime prevention strategies; feasibility of implementation of special educational programs in schools and etc.

There is a lack of scientific studies on the topic of social and psychological factors of juvenile antisocial behavior and attitudes of society toward adults with delinquency in Georgia. It is known that one part of society has negative attitude in this connection. The following study is important also in other sense - results of this research will provide description of the attitudes of teachers, parents and pupils toward this issue, also it will explain the causes of these attitudes and by considering those findings it will be possible to inform society in proper manner. In future the study results will contribute to effective planning and implementation of crime preventive measures both in state and public sector.

ნაშრომის ზოგადი დახასიათება

ნაშრომის აქტუალობა: ანტისოციალური ქცევა, რომელიც სოციუმის, კერძოდ, საზოგადოებრივი ნორმების და წესების საწინააღმდეგოდ არის მიმართული, დღესდღეობით, საკმაოდ მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს ჩვენს თანამედროვეობაში. პიროვნების ქცევის ფორმირებაზე გავლენას ახდენს როგორც სოციალური, ასევე ფსიქოლოგიური ფაქტორები. აქედან გამომდინარე, მომავალში, ადამიანის ქცევა ანტისოციალური იქნება, თუ სოციალურად მისაღები, სწორედ ამ ფაქტორების ზემოქმედებაზე დამოკიდებული.

ანტისოციალური ქცევის მართვაში მნიშვნელოვანია სახელმწიფოს როლი, თუმცა, გამომდინარე იქიდან, რომ ქცევის ჩამოყალიბება და განვითარება დაბადებიდან იწყება და მასში თითოეული ადამიანი მონაწილეობს, მნიშვნელოვანია თითოეული მოქალაქის, მშობლის, ოჯახის და სოციალური გარემოს როლი და მათი დამოკიდებულებები.

მოზარდობის პერიოდში არასრულწლოვანთა ქცევა და მისი მართვა, მიუხედავად სოციალურ გარემოში არსებული მდგომარეობისა, განსაკუთრებით რთულდება. სწორედ ამიტომ არის მნიშვნელოვანი იმ ფსიქო-სოციალური ფაქტორების შესწავლა, რომლებიც მოზარდთა ანტისოციალური ქცევის განხორციელებაზე ახდენენ გავლენას.

საქართველოში არასრულწლოვნების, კერძოდ მოზარდების მიერ ჩადენილი დანაშაული მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს როგორც ქვეყნისთვის, ასევე მთელი საზოგადოებისთვის. გარდა იმისა, რომ ეს მოქალაქეებისთვის სერიოზული პრობლემების მომტანია, ამასთანავე მოზარდების მომავალს უქმნის საფრთხეს. საქართველოში მოზარდების მიერ ჩადენილი დანაშაულის მიზეზები საკმაოდ მრავალფეროვანია და საჭიროებს კომპლექსურ ღონისძიებებს, ეს ყოველივე კი დანაშაულის პრევენციისთვის საკმაოდ მნიშვნელოვანია.

კვლევის მიზანი და ამოცანები: კვლევის მიზანია მოზარდთა ანტისოციალური ქცევის სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორების შესწავლა და მათი დაძლევის გზების განსაზღვრა.

სადისერტაციო ნაშრომის მიზნიდან გამომდინარე, კვლევის ფარგლებში საკმაოდ მნიშვნელოვანია ქვემო ქართლის რეგიონში ანტისოციალური ქცევის მოზარდთა მიმართ საზოგადოების დამოკიდებულებებისა და მიმღებლობის, ამასთანავე, ამ ფაქტორების მოზარდთა ქცევაზე შესაძლო გავლენის აღწერა, პედაგოგების, მშობლებისა და მოსწავლეების მზაობის დადგენა ანტისოციალური ქცევის მოზარდებთან ურთიერთობაში, დანაშაულის პრევენციის სტრატეგიის შესახებ მოსახლეობის ინფორმირებულობის შესწავლა, სკოლებში სპეციალური საგანმანათლებლო პროგრამების განხორციელების შესაძლებლობის დადგენა და სხვ.

კვლევის ძირითადი ჰიპოთეზები:

1. პედაგოგების, მოსწავლეების და მშობლების გამოცდილება (იცნობენ თუ არა) გავლენას ახდენს ანტისოციალური ქცევის მოზარდის დახმარებაზე, ერთად სწავლის სურვილზე, მეგობრობაზე და ა.შ.;
2. პედაგოგებს, მოსწავლეებს და მშობლებს ნეგატიური დამოკიდებულებები აქვთ ანტისოციალური ქცევის მოზარდების მიმართ;
3. პედაგოგების, მოსწავლეების და მშობლების დამოკიდებულებებს ანტისოციალური ქცევის მოზარდებთან მიმართებაში განსაზღვრავს მათი სტერეოტიპები;
4. პედაგოგებს, მოსწავლეებს და მშობლებს ნაკლები ინფორმაცია აქვთ დანაშაულის პრევენციის სტრატეგიის შესახებ;
5. ინფორმირებულობა ხელს უწყობს ანტისოციალური ქცევის მოსწავლეთა სწავლების მიმართ პედაგოგების მზაობას, ხოლო შვილის კლასში სწავლასთან დაკავშირებით მშობელთა მზაობას.

აღნიშნული ჰიპოთეზების შემოწმებისთვის შემუშავდა კვლევის საზომი ინსტრუმენტი და მისი გამოყენებით შესწავლილ იქნა მოზარდთა ანტისოციალური ქცევის სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორები და მასთან დაკავშირებული საკითხები. კვლევა დაიგეგმა და ჩატარდა ქვემო ქართლის შემდეგ ქალაქებში: რუსთავი, ბოლნისი, დმანისი, მარნეული, გარდაბანი, თეთრიწყარო და წალკა. კვლევისთვის წინასწარ შემუშავდა საკვლევი ინსტრუმენტი, განისაზღვრა კვლევის მონაწილეთა სავარაუდო რაოდენობა, დაიგეგმა კვლევის სავსე სამუშაოები მონაცემების შესაგროვებლად და დასამუშავებლად და ა.შ.

კვლევის საბოლოო ამოცანაა მოზარდთა ანტისოციალური ქცევის პრევენციის საკითხებთან დაკავშირებით ყველა უფლებამოსილი პირისა თუ სახელმწიფო ორგანოსთვის ინფორმაციის დროულად მიწოდება, რათა შემდგომში ხელი შეეწყოს ბავშვზე ზრუნვისა და დაცვის სისტემას, მოზარდების მიერ ჩადენილი დანაშაულებების შემცირებას და საზოგადოების ნეგატიური დამოკიდებულებების ცვლილებაზე მუშაობას.

კვლევის ობიექტი: კვლევის ობიექტს, დისერტაციის კონკრეტული მიზნიდან და ამოცანებიდან გამომდინარე, წარმოადგენენ მოზარდები და მათი ქცევის სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორები.

კვლევის საგანი: კვლევის საგანია ის საკვლევი ამოცანები, რომლებიც მიმართულნი არიან ჰიპოთეზის შემოწმებაზე, უკანასკნელი კი წარმოადგენს თეორიულად დასაბუთებულ წინადადებების ერთობლიობას, რომელთა ნამდვილობა ექვემდებარება შემოწმებას.

კვლევის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძველი და საინფორმაციო წყაროები:

კვლევის თეორიული საფუძველია ქართველი და უცხოელი მეცნიერების, ძირითადად ფსიქოლოგების, ფსიქიატრების, სოციოლოგების და ფილოსოფოსების სამეცნიერო ნაშრომები და შეხედულებები, რომლებშიც ჩამოყალიბებულია ანტისოციალური ქცევის კვლევის შედეგად.

კვლევის მეთოდოლოგიური საფუძველია სოციალური კვლევის, როგორც რაოდენობრივი, ასევე თვისებრივი კვლევის მეთოდები.

კვლევის ინფორმაციული საფუძველია ანტისოციალურ ქცევასთან დაკავშირებით ქართველი და უცხოელი მეცნიერების მიერ გამოქვეყნებული პროგრესული იდეები და კონცეპტუალური დებულებები, მოზარდთა ანტისოციალური ქცევის პრევენციასთან დაკავშირებით სახელმწიფო სტრუქტურებში არსებული საჯარო ინფორმაცია, გამოქვეყნებული კვლევები, ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემები, დასრულებული და მიმდინარე პროექტები.

კვლევის ძირითადი შედეგები და სამეცნიერო სიახლე: დისერტაციაში გაანალიზებულია მოზარდთა ანტისოციალური ქცევის სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორები, ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდთა განათლების შესაძლებლობები.

ამასთანავე ნაშრომში განხილულია მოზარდთა სამართლებრივი მდგომარეობა, დანაშაულის პრევენციის შესაძლებლობები და ის ღონისძიებები, რომელსაც სახელმწიფო ორგანოები ანხორციელებენ არასრულწლოვანთა დანაშაულის შემცირების მიზნით.

დისერტაციაში აღწერილია ასევე რაოდენობრივი და თვისებრივი კვლევის შედეგები, რომელიც ჩატარდა ქვემო ქართლის რეგიონის ყველა ქალაქში პედაგოგებთან, მოსწავლეებთან და მშობლებთან. აღნიშნული კვლევა ჩატარდა 2015 წლის მაისის თვეში. ნაშრომში მოყვანილია კონკრეტული რეკომენდაციები, რომელიც ანტისოციალური ქცევის მოზარდთა მდგომარეობის გაუმჯობესების, სახელმწიფო სტრუქტურების მუშაობის ეფექტიანობის გაზრდის და საზოგადოების დამოკიდებულებების ცვლილებისკენ არის მიმართული.

სამეცნიერო სიახლე: ნაშრომში დასაბუთებული და წამოყენებულია მეცნიერული და პრაქტიკული მნიშვნელობის მთელი რიგი ახალი დებულებები, ამასთანავე, უნდა აღინიშნოს, რომ 1. მოზარდთა ანტისოციალური ქცევის სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორების და

საზოგადოების დამოკიდებულებების კვლევა ქვემო ქართლის რეგიონში განხორციელდა პირველად; 2. დადგინდა ის ფაქტორები, რომლებსაც აქვთ სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი კავშირები; 3. დადგინდა ის ფაქტორები, რომლებიც მნიშვნელოვან ზემოქმედებას ახდენენ მოზარდებში ანტისოციალური ქცევის განხორციელებაზე; 4. შემუშავდა რეკომენდაციები, რომლებიც მოზარდთა ანტისოციალური ქცევის დაძლევის შეუწყობს ხელს.

ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა: მოზარდთა ანტისოციალური ქცევის სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორების კვლევა, გარდა ანტისოციალური ქცევის სოციალურ-ფსიქოლოგიური მიზეზების შესწავლისა, აღწერს მოზარდთა მიმართ საზოგადოების დამოკიდებულებების ქცევაზე გავლენას. აღნიშნული ინფორმაცია მნიშვნელოვან დახმარებას გაუწევს ქვეყანაში მომუშავე იმ ორგანიზაციებსა თუ საზოგადოების წევრებს, რომლებსაც არასრულწლოვანთა პრობლემატიკასთან აქვთ შეხება და მუშაობენ ბავშვთა დაცვის სფეროში. კვლევის შედეგად მიღებული მონაცემების გამოყენება ასევე შესაძლებელია მოზარდთა დანაშაულის პრევენციის მიმართულებით სახელმწიფო სტრატეგიის განსაზღვრისას, სამეცნიერო დაწესებულებებში და ა.შ.

დისერტაციის სტრუქტურა და მოცულობა: დისერტაცია მოიცავს კომპიუტერზე ნაბეჭდ 158 გვერდს. შედგება სამი თავის და 10 ქვეთავის, დასკვნისა და გამოყენებული ლიტერატურის ნუსხისგან.

კვლევის მიზანმა და ამოცანათა კომპლექსმა ლოგიკურად განაპირობა დისერტაციის შემდეგი სტრუქტურა:

შესავალი

ლიტერატურის მიმოხილვა

შედეგები და მათი განსჯა:

თავი I. მოზარდთა ანტისოციალური ქცევის სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორები და ინკლუზიური განათლება

1.1. ანტისოციალური ქცევის სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორები

1.2. ინკლუზიური განათლება და ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდების სწავლება

თავი II. მოზარდთა ანტისოციალური ქცევა, დანაშაული და პრევენციის სტრატეგია

2.1. არასრულწლოვანთა დანაშაულის სამართლებრივი მხარე

2.2. არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციის სტრატეგია

2.3. არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციის სტრატეგიის შედეგები

2.4. მოზარდი და დანაშაული

2.5. პიროვნების განვითარების თავისებურებები მოზარდობის პერიოდში

თავი III. მოზარდთა ანტისოციალური ქცევა და საზოგადოების დამოკიდებულებები

3.1. დამოკიდებულებების კვლევის მეთოდოლოგია, ინსტრუმენტის შემუშავება და შერჩევის პროცესი

3.2. დამოკიდებულებების კვლევის აღწერითი ნაწილი

3.3. მონაცემთა ანალიზი

დასკვნა

გამოყენებული ლიტერატურა

დანართი

ნაშრომის ძირითადი შინაარსი

დისერტაციაში – „მოზარდთა ანტისოციალური ქცევის სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორები და მათი დამღევის გზები“ განსაზღვრული და შესწავლილია მოზარდთა ანტისოციალური ქცევის მიზეზები, მოზარდთა სამართლებრივი მდგომარეობა საქართველოში და მათ მიმართ საზოგადოებაში არსებული დამოკიდებულებები.

შესავალ ნაწილში დასაბუთებულია საკვლევი თემატიკის აქტუალობა და განსაზღვრულია კვლევის საგანი, კვლევის ობიექტი, კვლევის მიზანი. დასახული მიზნის მისაღწევად მოცემულია შესასრულებელი ამოცანები, კვლევის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლები, საინფორმაციო-სტატისტიკური ბაზა. ასევე დასაბუთებულია კვლევის სიახლე, თეორიული და პრაქტიკული გამოყენების ღირებულება.

წარმოდგენილი ნაშრომის შედეგების განსჯა მოიცავს სამ თავს:

პირველი თავი: „მოზარდთა ანტისოციალური ქცევის სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორები და ინკლუზიური განათლება“ მოიცავს ორ ქვეთავს.

პირველი ქვეთავი „ანტისოციალური ქცევის სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორები“. აღნიშნული თავი მოიცავს ინფორმაციას ანტისოციალური ქცევის სოციალურ ფსიქოლოგიური ფაქტორების, ასევე დამცავი და რისკფაქტორების შესახებ. ანტისოციალური ქცევის დამცავი ფაქტორები პიროვნებას ეხმარება დამლიოს სოციალურ გარემოში არსებული რისკფაქტორები, ემოციური პრობლემები და კრიმინალური ქცევა. აღნიშნული ფაქტორები საშუალებას აძლევს ადამიანს წინააღმდეგობა გაუწიოს გარემოში არსებულ გამოწვევებს. დამცავი ფაქტორებიც იყოფა ორ ჯგუფად:

➤ **შინაგანი დამცავი ფაქტორები** – ორი სახისაა, ფიზიკური, რომელიც მოიცავს ჯანმრთელობის და პირადი ჰიგიენის საკითხებს, ხოლო ფსიქიკური – ასაკის ცვლილებების პერიოდში მოქნილობას, ეფექტურ საკომუნი-

კაციო შესაძლებლობებს და იუმორის გრძნობას, ემოციურ და მორალურ ფაქტორებს.

➤ **გარე დამცავი ფაქტორები** – აღნიშნული ფაქტორები უკავშირდება მოზარდის ოჯახს, სკოლას და საზოგადოებას, რაც გულისხმობს ადრეულ ბავშვობაში საიმედო მიჯაჭვულობის ჩამოყალიბებას, ბავშვის მიმართ მზრუნველობას, ოჯახში არსებულ ზნეობრივ კლიმატს, პოზიტიურ სასკოლო და ნდობით აღჭურვილ სოციალურ გარემოს.

ანტისოციალური ქცევის რისკფაქტორები დაკავშირებულია სოციალურ წრეში თვითდამკვიდრებასთან და ჯგუფდება ანტისოციალური და ძალადობრივი ქმედების გამომწვევ ინტერნალურ და ექსტერნალურ ფაქტორებად.

➤ **შიდა (ინტერნალური) რისკფაქტორები** – მოიცავს პიროვნულ პრობლემებს, რომლებიც იყოფა ფიზიკურ და ფსიქიკურ მახასიათებლებად. ამასთანავე, აღნიშნული ფაქტორი უკავშირდება მოზარდის ანტისოციალური განწყობებისა და მენტალობის საკითხებს.

➤ **გარე (ექსტერნალური) რისკფაქტორები** – მოიცავს მოზარდის გარემოს, კერძოდ ოჯახს, სკოლას, თანატოლებს და საზოგადოებას. აღნიშნული გარემო ფაქტორების ნეგატიური ზემოქმედება არასრულწლოვანზე, შემდგომში ანტისოციალური ქცევის მაპროვოცირებელი ხდება.

მეცნიერები, ლოებერი და ჰაი თვლიან, რომ სამედიცინო თვალსაზრისით, ბავშვებისა და მოზარდების ქცევის ბევრი პრობლემა შეიძლება ასაკობრივ ნორმად ჩაითვალოს (მაგ. განშორების შფოთვა ადრეულ ასაკში და ოპოზიციური ქცევა მოზარდობაში), ამიტომ, გარკვეულწილად, ქცევის დარღვევის მრავალი ფორმა შეიძლება განვიხილოთ, როგორც გარკვეული ასაკის ნორმალური განვითარების მახასიათებელი. თუმცა ანტისოციალური ქცევის დიაგნოზის დასმას ხშირად წინ უსწრებს ადრეულ ასაკში გამოვლენილი ანომალური, დევიაციური ქცევა, რომელიც სცილდება ჩვეულებრივ ბავშვურ სიცილექსს.

აღნიშნული ქცევის დიაგნოსტიკისთვის არსებობს მინიმუმ სამი კრიტერიუმი:

1. ბავშვის ან მოზარდის პრობლემური ქცევა შეიძლება ჩაითვალოს დევიაციურად, როდესაც მისი ასაკის წარმომადგენელთა უმრავლესობამ თავიდან მოიცილა მსგავსი ქცევები;
2. ქცევა შეიძლება ჩაითვალოს დევიაციურად, თუ ის იწვევს ყოველდღიურ ფუნქციონირებაში მკვეთრად გამოხატულ ჩამორჩენას ან შეზღუდულობას (მაგ. როდესაც ქცევა იმდენად სერიოზულადაა შეცვლილი, რომ ბავშვები უარს ამბობენ სკოლაში წასვლაზე, რაც აისახება მათ აკადემიურ მოსწრებაზე, ან როდესაც ფსიქოაქტიური ნივთიერებების გამოყენება სერიოზულად მოქმედებს მათ პირად ურთიერთობებზე);
3. ქცევა ითვლება დევიაციურად, როდესაც ზიანი ადგება სხვებს (მაგალითად, ძალადობა და ქურდობა).

ამერიკის ფსიქიატრთა ასოციაციის დაავადებათა კლასიფიკატორი (DSM-IVTR, 2000) ქცევით აშლილობას განმარტავს, როგორც „ქცევის განმეორებად და მყარ პატერნს, რომლითაც ილახება სხვა ადამიანების ძირითადი უფლებები ან ირღვევა ასაკის შესატყვისი ძირითადი სოციალური ნორმები და წესები“. ჩამონათვალში გაერთიანებულია 15 არასასურველი ქცევა (მაგ. ქურდობა, გაუპატიურება, მუქარა/დაშინება, უსაქმურობა, სახლიდან გაქცევა და ა.შ.), რომლებიც 4 კატეგორიაში შემდეგნაირად ჯგუფდება:

1. აგრესია ადამიანებისა და ცხოველების მიმართ;
2. საკუთრების განადგურება/ხელყოფა;
3. მატყუარობა ან ქურდობა;
4. წესების სერიოზული დარღვევა.

აღნიშნული ქმედებები, როგორც საზოგადოებისთვის, ასევე თავად მოზარდისთვისაც ზიანის მომტანია და სახელმწიფოს მხრიდან აუცილებ-

ლად უნდა მიექცეს ყურადღება მისი გამომწვევი მიზეზების შესწავლას და პრევენციული ღონისძიებების განხორციელებას.

ოჯახის გარეთ, მოზარდის ქცევის პრობლემები განსაკუთრებით თვალში საცემია საგანმანათლებლო დაწესებულებებში, რამაც შესაძლოა ქრონიკული ხასიათი მიიღოს. ამავე დროს, არასრულწლოვანთა პრობლემური ქცევა უარყოფით გავლენას ახდენს სხვა მოსწავლეებსა და ზოგადად, საზოგადოებაზე.

ახალგაზრდების დელინკვენტური ქცევა ხშირად განაპირობებს მათ დაპატიმრებას, ხოლო ნარკოტიკული საშუალებების მოხმარება სერიოზულ საფრთხეს უქმნის მათ ფიზიკურ და ფსიქიკურ ჯანმრთელობას (მაგ. ვლინდება შფოთვა, დეპრესია, თვითმკვლელობის შესახებ აზრები). ამასთანავე, ხშირ შემთხვევაში ვიღებთ, როგორც პირველად, ასევე მეორად დევიაციას. პირველადი დევიაციის შემთხვევაში, პირი ახორციელებს ქმედებას, როდესაც არღვევს კანონს, მაგ. მაღაზიაში ქურდობს, ხოლო მეორადი დევიაციის შემთხვევაში, მას აკერებენ ქურდის იარაღს. აღნიშნული ფაქტორი შემდგომში მოზარდის რესოციალიზაციის პროცესს მნიშვნელოვნად უშლის ხელს.

მიუხედავად იმისა, რომ ანტისოციალური და სხვა ქცევითი დარღვევების ზუსტი მიზეზები ბოლომდე უცნობია, მაინც ითვლება, რომ მისი გამომწვევია ბიოლოგიური, გენეტიკური, გარემოს და სოციალური ფაქტორების გარკვეული კომბინაცია. მკვლევრები ლოებერი, ფარინგტონი და სხვები ბავშვთა და მოზარდთა ქცევის დარღვევის რისკფაქტორებს 4 ჯგუფში აერთიანებენ:

1. **ინდივიდუალური ფაქტორები** – ანტისოციალური ქცევა ადრეულ ასაკში, ემოციური ფაქტორები, დაბალი ინტელექტი, კოგნიტური განვითარების დეფიციტი – დასწავლის ან შემეცნების შეზღუდული შესაძლებლობები, ჰიპერაქტიურობა;

2. **ოჯახი** – მშობელთა ყურადღება, განქორწინება, ოჯახური უთანხმოება/კონფლიქტები, ძალადობის ფაქტები, პირველადი მზრუნველის ან

საცხოვრებლის ხშირი ცვლილება, მშობელთა ფსიქოპათოლოგია, ოჯახური ანტისოციალური ქცევა, ოჯახის სტრუქტურა და ზომა. ოჯახურ რისკ-ფაქტორებში ასევე განიხილება არათანმიმდევრული აღზრდა და არასაკმარისი კონტროლი, რაც უშუალოდ მოქმედებს ქცევის დეზორგანიზაციზაციაზე;

3. **თანატოლები** – დევიაციურ თანატოლებთან ინტერესების თანხვედრა და მათთან იდენტიფიკაცია ან პირიქით, თანატოლებისგან გარიყულობა;

4. **სკოლა და საზოგადოება** – სკოლის მიმართ მიჯაჭვულობის ჩამოყალიბებლობა, ცუდი აკადემიური მოსწრება, ზოგადად, დაბალი აკადემიური მისწრაფებები, ღარიბ ოჯახში ცხოვრება, სამეზობლოში არახელსაყრელი პირობები, დელინკვენტური ჯგუფების კონცენტრაცია უბანში, იარაღის მისაწვდომობა და სხვ.

მეორე ქვეთავი: „**ინკლუზიური განათლება და ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდების სწავლება**“. აღნიშნულ ქვეთავში განხილულია ანტისოციალური ქცევის მოზარდებისთვის ინკლუზიური განათლების პროგრამის ფარგლებში საჯარო სკოლებში განათლების მიღების შესაძლებლობები და ის მეთოდები და მოდელები, რომლებიც ამ კუთხით არის განვითარებული.

ინკლუზიური განათლება (Inclusive Education) – არის „საგანმანათლებლო მიდგომა და იდეა, რომლის ფარგლებშიც განათლების სისტემა უზრუნველყოფს ყველა ბავშვის თუ მოზარდის ხარისხიან განათლებას ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებაში იმის მიუხედავად, თუ რა ფიზიკური, შემეცნებითი, სოციალური, ემოციური, ლინგვისტური, ეთნიკური, რასობრივი, რელიგიური, სქესობრივი თუ სხვა მახასიათებელი გააჩნიათ“.

მეისის მიერ (აშშ, 1978წ.) აღწერილია ექვსი ყველაზე გავრცელებული ნეგატიური მიდგომა საზოგადოებაში არსებული დამოკიდებულებების შესახებ, რომლებიც უკავშირდება, როგორც შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე, ასევე სხვა ტიპის პრობლემების მქონე პირებს. ეს მიდგომებია:

„შიში, სიმპათია/თანაგრძნობა, თავის არიდება, არაკეთილგანწყობა, გადამეტებული მზრუნველობა და ზერელე ტოლერანტობა“.

შიში – ადამიანები თვლიან, რომ პრობლემა გადამდებია, ურთიერთობა კი ზიანის მომტანი.

სიმპათია/თანაგრძნობა – ზოგიერთ შემთხვევაში, დამოკიდებულებების გამომხატველი ლექსიკა მხოლოდ ამცირებს ადამიანის ღირსებას.

თავის არიდება – ზოგიერთი ადამიანი ურთიერთობისას დისკომფორტს განიცდის და ცდილობს თავის არიდებას პრობლემური ქცევის მქონე პირებთან.

არაკეთილგანწყობა – არასასურველი კონტაქტების თავიდან აცილების ერთ-ერთი შესაძლო რეაქციაა, რომელიც განსაკუთრებით ცუდად მოქმედებს ბავშვებზე.

გადამეტებული მზრუნველობა – როდესაც ბავშვი სირთულეების გარეშე იზრდება, მის მაგივრად მშობელი ან სხვა პირი ლახავს სირთულეებს, ბავშვის განვითარება არ ხდება, რაც ქცევითი პრობლემების მიზეზი შეიძლება გახდეს.

ზერელე ტოლერანტობა – ყველაზე ნაკლებად გულწრფელი მიდგომა, პიროვნებები მხოლოდ სიტყვიერი, ფინანსური დახმარებით შემოიფარგლებიან და თავს არიდებენ პირდაპირ კონტაქტს პრობლემური ქცევის მქონე პირებთან.

მეორე თავი: „მოზარდთა ანტისოციალური ქცევა, დანაშაული და პრევენციის სტრატეგია“ მოიცავს ხუთ ქვეთავს.

პირველი ქვეთავი: „არასრულწლოვანთა დანაშაულის სამართლებრივი მხარე“. აღნიშნულ თავში აღწერილია საქართველოში მოზარდების სამართლებრივი მდგომარეობა, კერძოდ რა უფლებები და აკრძალვები არსებობს ამ კუთხით და დაცვის რა მექანიზმები აქვს სახელმწიფოს. აღნიშნულ თავში ასევე აღწერილია, თუ რომელ საერთაშორისო სამართლებრივ აქტებს აღიარებს საქართველო, როგორ განსაზღვრავს სასჯელებს არასრულწლოვნებთან მიმართებაში და ა.შ.

მეორე ქვეთავი: „**არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციის სტრატეგია**“. აღნიშნულ თავში აღწერილია არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციის სტრატეგიის და იმ დონეების შესახებ, რომლებსაც სახელმწიფო მიაკუთვნებს გარკვეული რისკჯგუფების კატეგორიებს.

2012 წლის 22 მარტს, საქართველოს პრეზიდენტის N235 ბრძანებულებით მიღებულ იქნა არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციის სტრატეგია. სტრატეგიის მიხედვით, არასრულწლოვანთა დანაშაულს მრავალი გამომწვევი მიზეზი აქვს. აქ გამოყოფილია მიზნობრივი ჯგუფები და პრევენციისთვის აუცილებელი ღონისძიებები საფეხურების მიხედვით, კერძოდ:

1. პირველი დონის პრევენცია (ადრეული დონე) – აღნიშნული დონე მოიცავს საქართველოში მცხოვრებ ყველა ასაკის არასრულწლოვანს. ამ შემთხვევაში აქცენტი უნდა კეთდებოდეს „ბავშვის სწორ აღზრდასა და სოციალიზაციაზე, განათლებაზე, თავისუფალი დროის სწორად და პროდუქტულად განაწილებაზე, ჯანსაღი ცხოვრების წესის წახალისებაზე, ახალგაზრდებს შორის სწორი ღირებულებების სისტემის ჩამოყალიბებაზე“.

2. მეორე დონის პრევენცია (რისკჯგუფები) – ამ შემთხვევაში აქცენტი კეთდება დანაშაულის ჩადენის ზღვარზე მყოფი არასრულწლოვნების, რისკჯგუფებისა და დანაშაულის გამომწვევი ფაქტორების შემცირებაზე. პრევენციის ეს დონე განსაკუთრებით აქტუალური ხდება მაშინ, როდესაც პირველი დონის პრევენციული ღონისძიებები არ არის საკმარისი და ეფექტიანი.

3. მესამე დონის (განმეორებითი დანაშაული) პრევენცია - ეს ეტაპი მიზნად ისახავს დანაშაულის განმეორების თავიდან აცილებას, ამასთანავე, სამართალდამრღვევ არასრულწლოვანთა გამოსწორებას, მსჯავრდებულთა რესოციალიზაციასა და რეაბილიტაციას. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ამ ეტაპის სამიზნე ჯგუფს წარმოადგენენ სამართალდამრღვევი არასრულწლოვნები, რომლებმაც ჩაიდინეს დანაშაული და მოხვდნენ სასჯელაღსრულებით დაწესებულებაში.

მესამე ქვეთავი: „არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციის სტრატეგიის შედეგები“. აღნიშნული თავი მოიცავს დანაშაულის პრევენციის სტრატეგიის შედეგად განხორციელებულ ღონისძიებებს, კერძოდ, თუ რა პროგრამები და პროექტები ხორციელდება საქართველოს ხელისუფლების მიერ მოზარდებში დანაშაულის შესამცირებლად. ქვეთავში განხილულია კონკრეტული პროგრამები, მათი პრევენციულობის შეფასების კრიტერიუმები და სტატისტიკური ინფორმაცია, თუ რამდენი ადამიანი სარგებლობდა აღნიშნული მომსახურებებით და რა შედეგები გვაქვს ამ ეტაპზე.

მეოთხე ქვეთავი: „მოზარდი და დანაშაული“. აღნიშნული ქვეთავი ეხება მოზარდების მიერ 2007-2011 წლების პერიოდში ჩადენილი დანაშაულების ანალიზს საქართველოში, დანაშაულის დაფიქსირების, მართვის და პრევენციის ღონისძიებებს. ამასთანავე, ქვეთავში აღწერილია მოზარდთა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკობრივი ზღვარის ცვლილებით გამოწვეული პრობლემების შესახებ, რამაც განაპირობა მოზარდების სასჯელაღსრულებით დაწესებულებებში მოხვედრის ზრდა.

მეხუთე ქვეთავი: „პიროვნების განვითარების თავისებურებები მოზარდობის პერიოდში“. აღნიშნული ქვეთავი ეხება მოზარდობის ასაკობრივ პერიოდს და განვითარების თავისებურებებს.

მოზარდობის პერიოდი ბავშვის განვითარებაში განსაკუთრებულია თავისი მნიშვნელობით. ეს პერიოდი, ძირითადად, იწყება 11 წლიდან და გრძელდება 20-21 წლის ასაკამდე. ამ ასაკობრივ პერიოდში ცვლილებები ხდება ძირითადად ოთხი მიმართულებით, ესენია: სხეული, აზროვნება, „მე“-ს განცდა და სოციალური ცხოვრება.

მოზარდობის პერიოდი ძირითადად დაყოფილია სამ ეტაპად: ადრეულ, შუა და გვიანდელ პერიოდებად. თითოეული ეტაპი მნიშვნელოვანია ბავშვის განვითარების პერიოდში, შესაბამისად, მას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს. ნაშრომში გამოყოფილია თითოეული პერიოდი და ამ პერიოდში ასაკობრივი განვითარების თავისებურებები.

მესამე თავი „მოზარდთა ანტისოციალური ქცევა და საზოგადოების დამოკიდებულებები“ მოიცავს სამ ქვეთავს. პირველი ქვეთავი: „დამოკიდებულებების კვლევის მეთოდოლოგია, ინსტრუმენტის შემუშავება და შერჩევის პროცესი“. აღნიშნულ ქვეთავში აღწერილია დამოკიდებულებების კვლევის მეთოდოლოგიის, შერჩევის პროცესისა და კვლევის ინსტრუმენტის შემუშავების შესახებ.

კვლევისთვის გამოყენებული იქნა სოციალური კვლევის, კერძოდ, გამოკითხვის მეთოდი, რისთვისაც სპეციალურად შემუშავდა კითხვარები პედაგოგებისთვის, მშობლებისა და მოსწავლეებისთვის. კითხვარი შედგება როგორც ღია, ასევე დახურული კითხვებისაგან, რომლებიც გვადლევენ როგორც რაოდენობრივ, ასევე თვისებრივ მონაცემებს. კვლევის რაოდენობრივი მონაცემების დამუშავებისთვის გამოყენებული იქნა მონაცემების სტატისტიკური ანალიზის პროგრამა SPSS, ხოლო თვისებრივი მონაცემების დამუშავებისას მოხდა იმ ძირითადი ფაქტორების გამოყოფა, რომლებიც რეალურად მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ რეგიონში დამოკიდებულებების ჩამოყალიბებასა და განმტკიცებაში.

საკვლევი ინსტრუმენტის შესამუშავებლად ჩატარდა ინტერვიუები და საკითხზე ფოკუსირებული დისკუსიები პედაგოგებთან, მოსწავლეებთან და ფსიქოლოგებთან ქ. რუსთავში. კითხვები კვლევის ჩატარებამდე ენობრივად დაიხვეწა და ჩამოყალიბდა იმ ფორმით, რომ მაქსიმალურად გასაგები ყოფილიყო პედაგოგების, მშობლებისა და მოსწავლეებისთვის.

კითხვარის სამივე ნაწილი შედგება ღია და დახურული ტიპის კითხვებისაგან, პედაგოგებთან კითხვების რაოდენობა არის _ 16, მშობლებთან _ 15, ხოლო მოსწავლეებთან _ 8. ამასთანავე, კითხვარი განსხვავდება გვერდების რაოდენობის მიხედვით, პედაგოგების კითხვარი 4 გვერდიანია, მშობლების 3 გვერდიანი, ხოლო მოსწავლეების კითხვარი შედგება 2 გვერდისგან.

მეორე ქვეთავი: „დამოკიდებულებების კვლევის აღწერითი ნაწილი“. აღნიშნულ ქვეთავში მოცემულია კვლევის შედეგად მიღებული მონაცემების აღწერა, კერძოდ, კვლევა ჩატარდა 2015 წლის 20 მაისიდან 3

იენისის ჩათვლით, ქვემო ქართლის რეგიონში, კერძოდ რუსთავში, გარდაბანში, მარნეულში, ბოლნისში, დმანისში, თეთრიწყაროსა და წალკაში. საერთო ჯამში კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 437-მა პირმა, მათ შორის არის 164 მოსწავლე, 136 მშობელი და 137 პედაგოგი. კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 19-მა საჯარო სკოლამ, აქედან 9 რუსთავიდან, ხოლო 10 რაიონული ცენტრების (ქართული სექტორის) საჯარო სკოლებიდან.

ამასთანავე, ქვეთავში აღწერილია თითოეულ კითხვაზე, რესპონდენტების მიერ მოცემული პასუხები, რომლებიც რაოდენობრივად და თვისებრივად იქნა დაყოფილი. რაოდენობრივი მონაცემები წარმოდგენილია პროცენტული მაჩვენებლების გამოყოფით, ხოლო თვისებრივი მონაცემები იმ ტექსტების სახით, რომლებსაც პედაგოგები, მოსწავლეები და მშობლები აფიქსირებდნენ მათთვის განკუთვნილ კითხვარებზე.

მესამე ქვეთავი: „მონაცემთა ანალიზი“. კვლევის შედეგად მიღებული რაოდენობრივი მონაცემები, კვლევის პროცედურების მიხედვით, გაანალიზდა და დამუშავებულ იქნა მონაცემთა სტატისტიკური დამუშავების პროგრამა SPSS-ში. ცვლადების ერთმანეთთან შედარებისას ძირითადად გამოყენებულ იქნა შემდეგი სტატისტიკური კრიტერიუმები: Phi კრიტერიუმი, კრამერის V კრიტერიუმი, ასევე პირსონის და სპირმენის კორელაციის კოეფიციენტები. მნიშვნელოვნების დონედ არჩეული იყო 0.05. ცვლადებს შორის სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი კავშირის დადგენის დროს, უმეტეს შემთხვევაში, ყველა მოცემულ კრიტერიუმს მსგავსი შედეგი ჰქონდა. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ რაოდენობრივი მონაცემების დამუშავებისას, შედარებულ იქნა მხოლოდ „დიახ“ და „არა“ პასუხები, ხოლო „ნაწილობრივ“ და „არ ვიცი“ პასუხები ამ შემთხვევაში არ იქნა გაანალიზებული.

კვლევის შედეგების მიხედვით, პედაგოგების და მშობლების უდიდესი ნაწილი, კერძოდ 97.8%, აღნიშნავს, რომ მოზარდთა ანტისოციალური ქცევის პრევენციისთვის საზოგადოების დამოკიდებულებები და მათი ჩართულობა საკმაოდ მნიშვნელოვანია. აღნიშნული მაჩვენებელი ხაზს უსვამს

შემდეგ გარემოებას, რომ როგორც მშობლებს, ასევე პედაგოგებს, უმეტესწილად გაცნობიერებული აქვთ, რომ როგორც საზოგადოების ნაწილს, მათაც მიუძღვით მნიშვნელოვანი წვლილი ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდთა საზოგადოებასთან ინტეგრაციის საქმეში.

რაც შეეხება დემოგრაფიულ მონაცემებს, მოსწავლეთა და მშობელთა კითხვარის შედეგების მიხედვით, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ აღნიშნულ ნაწილში არსებითი განსხვავებები არ ფიქსირდება, თუმცა პედაგოგების მონაცემები გვაძლევს გარკვეული ინტერპრეტაციის საშუალებას, კერძოდ, პედაგოგთა ასაკის მატებასთან ერთად იზრდება ანტისოციალური ქცევის მქონე მოსწავლეთა ცნობადობა, რაც ლოგიკურად არის და, ამასთანავე, თავად პედაგოგთა გამოცდილებასთანაც არის კავშირში, თუმცა, მიუხედავად ამისა, პედაგოგთა ახალგაზრდა თაობა უფრო გამოხატავს მზად ყოფნას ანტისოციალური ქცევის მოსწავლეებთან მუშაობისთვის. ასევე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ პედაგოგების ახალგაზრდა თაობისთვის უფრო მეტად არის მისაღები ანტისოციალური ქცევის მქონე მოსწავლეთა სხვა ბავშვებთან ერთად სწავლა.

უნდა აღინიშნოს, რომ კვლევის რაოდენობრივი მონაცემების დამუშავებასთან ერთად გაანალიზდა თვისებრივი მონაცემებიც. მოცემულ ნაწილში გამოიყო ის ძირითადი კომპონენტები, რომლებიც გარკვეულ დამოკიდებულებას გამოხატავს ანტისოციალური ქცევის მოზარდებთან მიმართებაში.

მიღებული შედეგების მიხედვით, როგორც პედაგოგებთან და მშობლებთან, ასევე მოსწავლეთა ჯგუფთან გამოიკვეთა სოციალური დისტანციის საკითხი, კერძოდ, ფაქტორი „ისინი-ჩვენ“. კვლევაში მონაწილე პირებსა და ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდებს შორის სოციალური დისტანცია საკმაოდ მაღალია, რადგან მათი მოხსენიება, უმეტეს შემთხვევაში, ხდება შემდეგი ტერმინებით: „ისინი“, „მათ“, „ასეთი მოსწავლე“, „ასეთი ბავშვი“, „სხვისი შვილი“, „ასეთები“, „მაგათნაირი“, „მსგავსი“ და სხვ.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ დამოკიდებულება აღნიშნული ჯგუფის მიმართ არ არის დადებითი.

მიუხედავად იმისა, რომ მშობლები, პედაგოგები და მოსწავლეები ანტისოციალური ქცევის მოზარდების მიმდებლობას უსვამენ ხაზს, მათი პასუხების დასაბუთების ნაწილში იკვეთება შემდეგი მიმართება: „...იმ შემთხვევაში, თუ ... (პირობა)“, რაც მოიცავს ანტისოციალური ქცევის მოზარდების მიღების საკუთარი კრიტერიუმების არსებობას, რაც ძირითადად, ნაკლებად მოიცავს საკუთარი პიროვნული დამოკიდებულების ცვლილებას, აღნიშნული პირობა მოთხოვნის ხასიათისაა და პირდაპირ არის მიმართული ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდის ქცევითი კომპონენტის ცვლილებაზე.

მოსწავლეთა მონაცემების ანალიზის შედეგად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მოსწავლეები და მშობლები ანტისოციალური ქცევის მოზარდებთან მუშაობაში ძირითად პასუხისმგებლობას და როლს სკოლას (პედაგოგებს) აკისრებენ (მოსწავლე/მშობელი-სკოლა), ხოლო პედაგოგების მონაცემების მიხედვით კი ძირითადი პასუხისმგებლობის გადატანა ოჯახზე ხდება (სკოლა-ოჯახი).

უნდა აღინიშნოს, რომ, როგორც პედაგოგებისა და მშობლების, ასევე მოსწავლეების ჯგუფში ანტისოციალური ქცევის მოზარდებთან მიმართებაში გამოიკვეთა შემდეგი დამოკიდებულებები: შიში, ზერელე ტოლერანტობა, თანაგრძნობა, არაკეთილგანწყობა, ნეგატიური დამოკიდებულება. კვლევაში მონაწილე პირები, ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდებს მოიხსენიებენ შემდეგი ტერმინებით: „ხისთავიანი“, „საშიში“, „გაფუჭებული ბავშვი (მათ ითრევს ჭაობში)“, „დაავადებული (ამ დაავადებებს მკურნალობა სჭირდება)“, „მატყუარა“, „გაიძვერა“ და ა.შ.

დასკვნა

დასკვნის სახით, შეიძლება ითქვას, რომ ქვემო ქართლის რეგიონში გამოკვეთილია ანტისოციალური ქცევის ძირითადი რისკფაქტორები – ინდივიდუალური ფაქტორები, ოჯახი, თანატოლები, სკოლა და საზოგადოება, ხოლო ანტისოციალური ქცევის მოზარდთა მიმდებლობა საგრძნობლად დაბალია. ამას ასევე უწყობს ხელს ისიც, რომ სახელმწიფოს სტრუქტურების მიერ, ამ ეტაპზე განხორციელებულ ღონისძიებებს მოზარდთა ანტისოციალური ქცევის პრევენციის მიმართულებით, თითქმის არ გააჩნია ეფექტიანობის შეფასების ინდიკატორები, რაც მოზარდების მიმართ არსებული პრევენციული პოლიტიკის ობიექტურად შეფასების შესაძლებლობას ნაკლებად იძლევა.

კვლევის შედეგების მიხედვით, შეიძლება ითქვას, რომ ქვემო ქართლის რეგიონში არსებობს ნეგატიური დამოკიდებულებები ანტისოციალური ქცევის მოზარდების მიმართ, რაც ძირითადად ხელს შეუშლის სახელმწიფოს მიერ პრევენციული ღონისძიებების განხორციელებას.

კვლევის შედეგად მიღებული მონაცემები იძლევა მდიდარ თვისებრივ და რაოდენობრივ ინფორმაციას, თუმცა არსებობს გარკვეული წინააღმდეგობები. ერთის მხრივ, რაოდენობრივი მონაცემები მეტყველებს იმაზე, რომ მშობლების, მოსწავლეებისა და მასწავლებლების მიმდებლობა და დამოკიდებულება ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდების მიმართ საკმაოდ ოპტიმისტურია, ხოლო თვისებრივი მონაცემები უფრო პესიმიზმურ სურათს გვიხატავს. მშობლებს, ასევე პედაგოგების უმრავლესობას გაცნობიერებული აქვთ, რომ როგორც საზოგადოების ნაწილს, მათაც მიუძღვით მნიშვნელოვანი წვლილი ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდთა საზოგადოებასთან ინტეგრაციის საქმეში.

მოსწავლეებს აქვთ ყველაზე რაციონალური, ჯანსაღი და ადეკვატური დამოკიდებულება ანტისოციალური ქცევის მქონე თანატოლების მიმართ. კერძოდ, მათი უმეტესობა მზად არის იმეგობროს მათთან, რაც მიმდებლობის მაღალი დონის ინდიკატორია, ამასთანავე, ისინი აცნობიერებენ იმ

შესაძლო სირთულეებს, რომლებმაც შეიძლება თავი იჩინონ ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდებთან ერთად სწავლის დროს, ამიტომ ერთობლივი სწავლის სურვილი შედარებით მცირეა.

ზემოთ აღნიშნულის საპირისპიროდ, მშობლები ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდების და თავიანთი შვილების ერთად სწავლას უფრო მიესალმებიან, ვიდრე მათ მეგობრობას, რადგან თვლიან რომ მეგობრობას მათ შვილებზე ნეგატიური გავლენა ექნება. აღსანიშნავია, რომ მშობლების ნაწილი გამოთქვამს მზადყოფნას, რომ მათმა შვილებმა და ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდებმა ერთად ისწავლონ და ნაკლებად მიიჩნევენ საჭიროდ სპეციალური სკოლების არსებობას ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდებისთვის. ასევე, თუ მშობლებში ანტისოციალური ქცევის მქონე ბავშვების ცნობადობა მაღალია, ისინი მხარს უჭერენ შვილებთან ერთად ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდების სწავლის იდეას და ნაკლებად ემხრობიან სპეციალური სკოლების საჭიროებას, ხოლო თუ ცნობადობა დაბალია, მაშინ მათ არ სურთ ერთობლივი სწავლება და ემხრობიან სპეციალური სკოლების არსებობას.

ის პედაგოგები, რომლებსაც არ აქვთ მზაობა, რომ ასწავლონ ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდებს, მათთვის სპეციალური სკოლების არსებობის იდეას უჭერენ მხარს და აღნიშნავენ, რომ ჩვეულებრივი და ანტისოციალური ქცევის მქონე ბავშვები ერთ კლასსა და ერთ სკოლაში არ უნდა სწავლობდნენ და პირიქით – მიმდებლობის მქონე მასწავლებლები ნაკლებად უჭერენ მხარს ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდებისთვის სპეციალური სკოლების არსებობას და მიესალმებიან იმ იდეას, რომ ჩვეულებრივმა და ანტისოციალური ქცევის მქონე ბავშვებმა ერთ კლასში ისწავლონ.

კვლევაში იკვეთება სოციალური დისტანციის საკითხი, რომელიც მიანიშნებს იმაზე, რომ დამოკიდებულება დადებითი არ არის. მიუხედავად ამისა, რესპონდენტების მიერ გამოთქმულ დამოკიდებულების გამომხატველ დებულებებში აღნიშნულია მზაობა შეხედულებების შეცვლის თაო-

ბაზე, თუკი შეიცვლება მოზარდის ანტისოციალური ქცევა. აღნიშნული პოზიცია ძალიან პასიურია, რადგან ცხადია, რომ ანტისოციალური ქცევა თავისთავად არ შეიცვლება სახელმწიფოს და საზოგადოების მხრიდან სათანადო მხარდაჭერის გარეშე.

მშობლებისა და მასწავლებლების მხრიდან ვლინდება პასუხისმგებლობის არიდების პრობლემა. პასუხისმგებლობას, ანტისოციალური ქცევის კორექციაზე, მოსწავლეები და მშობლები სკოლას და პედაგოგებს აკისრებენ, ხოლო მასწავლებლები მშობლებს. მასწავლებლები და მშობლები გამოთქვამენ შიშს იმის თაობაზე, რომ ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდები ნეგატიურ პირად მაგალითს მისცემენ თანატოლებს, რომლებსაც მათი მიბაძვის გზით თვითონაც ანტისოციალური ტენდენციები ჩამოუყალიბდებათ. აღნიშნული სტრატეგიის გამოყენებით, ანტისოციალური ქცევის მოზარდებს საზოგადოება იზოლაციაში აქცევს, რითაც საზოგადოება ცდილობს დაცულად იგრძნოს თავი.

მონაცემების თვისებრივი ანალიზი ცხადყოფს, რომ ემოციური დამოკიდებულება ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდების მიმართ ნეგატიურია, რაც გამოიხატება იმ უარყოფით იარლიყებში, რომლითაც მოზარდებს მოისხენიებენ მშობლები და პედაგოგები. ამასთანავე, იკვეთება ზერელე ტოლერანტობა ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდების მიმართ, რაც ცალსახად ნეგატიური დამოკიდებულებაა, რომელიც გამოიხატება მოზარდის მიმართ მხოლოდ ფინანსური დახმარების გაწევაში.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ პედაგოგების, მოსწავლეების და მშობლების გამოცდილება, კერძოდ, იცნობენ თუ არა ანტისოციალური ქცევის მქონე მოსწავლეს, გავლენას ახდენს ანტისოციალური ქცევის მოზარდის დახმარებაზე, ერთად სწავლის სურვილზე, მეგობრობაზე და ა.შ. ამასთანავე, კვლევის რაოდენობრივი და თვისებრივი მონაცემები ცხადყოფს, რომ პედაგოგებს, მშობლებს და მოსწავლეებს ნეგატიური დამოკიდებულებები აქვთ ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდების მიმართ, ხოლო მათ დამოკიდებულებებს, ძირითადად

განსაზღვრავენ სტერეოტიპები. კვლევის შედეგად, ასევე გამოიკვეთა, რომ პედაგოგებს და მშობლებს ნაკლები ინფორმაცია აქვთ დანაშაულის პრევენციის სტრატეგიის შესახებ, ხოლო მოსწავლეებს აღნიშნულ საკითხზე შედარებით მეტი ინფორმაცია აქვთ. კვლევის შედეგად ასევე დადგინდა, რომ ინფორმირებულობა ხელს უწყობს ანტისოციალური ქცევის მოსწავლეთა სწავლების მიმართ პედაგოგების მზაობას, ხოლო შვილის კლასში სწავლასთან დაკავშირებით მშობელთა მზაობას.

შეჯამების სახით, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მიზეზი იმისა, რომ ერთის მხრივ რესპონდენტები ავლენენ მიმღებლობას ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდების მიმართ და ამავდროულად გამოხატავენ აშკარა სოციალურ დისტანციას, არის ის თუ მიმღებლობის რომელ კომპონენტს ვგულისხმობთ. კოგნიტურ დონეზე, მშობლები და მასწავლებლები ფორმალურ კითხვებზე პასუხის გაცემისას გამოხატავენ მიმღებლობას, ხოლო მათი ნეგატიური დამოკიდებულება ვლინდება ემოციურ დონეზე, საკუთარი აზრის სიღრმისეულად გამოთქმის დროს, რაც კარგად ჩანს თვისებრივ მონაცემებში. ქცევით დონეზე ისინი ირჩევენ განრიდებას, პასიურობას და აღნიშნული პრობლემის მოსაგვარებლად ხაზს უსვამენ გარე ფაქტორებს – სახელმწიფოს, სპეციალურ სკოლებსა და პროგრამებს. კვლევის ყველაზე ოპტიმისტური მიგნება არის ის, რომ მოსწავლეები, მშობლებისა და მასწავლებლებისგან განსხვავებით, უფრო დადებით დამოკიდებულებას და მეტ მიმღებლობას გამოხატავენ ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდების მიმართ ყველა კომპონენტში, რაც მომავალში პრევენციული ღონისძიებების განხორციელებას მნიშვნელოვნად გააადვილებს და უფრო ეფექტიანს გახდის ანტისოციალური ქცევის დაძლევას.

აღნიშნული პრობლემების აღმოსაფხვრელად და ანტისოციალური ქცევის დაძლევის მიმართულებით, ვფიქრობ, მნიშვნელოვანია საჯარო სტრუქტურების და სამოქალაქო სექტორის მიერ გათვალისწინებულ იქნას შემდეგი რეკომენდაციები:

- ✓ ცნობიერების ამაღლება:

- მნიშვნელოვანია მოსახლეობისთვის იმის გაცნობიერება, რომ ნეგატიური დამოკიდებულება, აგრესია და სწორხაზოვანი კრიტიკა მხოლოდ ხელს უწყობს ანტისოციალური ქცევის განმტკიცებას. ასევე, პასუხისმგებლობა ანტისოციალური ქცევის პრევენციაზე ეკისრება თითოეულ მოქალაქეს და არა მხოლოდ პედაგოგებს ან ოჯახის წევრებს ან სახელმწიფოს წარმომადგენლებს;

- მნიშვნელოვანია განათლების სამინისტროს მიერ ყურადღება გამახვილდეს სკოლებში ადამიანის უფლებების და ტოლერანტობის შესახებ ცოდნის და ღირებულებების გადაცემის პროცესზე;

- დანაშაულის პრევენციის ცენტრის, საქართველოს განათლების და მეცნიერების სამინისტროს, საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს და სხვა სახელმწიფო უწყებების წარმომადგენლების მიერ ხშირად გაიმართოს საინფორმაციო ტიპის შეხვედრები საზოგადოების წარმომადგენლებთან, რათა ერთის მხრივ, ხელი შეეწყოს მოსახლეობის ინფორმირებულობის პროცესს და ამასთანავე, მოხდეს არსებული მცდარი წარმოდგენების და სტერეოტიპების ცვლილება.

✓ **უფროსი მეგობარი** – მნიშვნელოვანია განათლების სამინისტროს მიერ მოხდეს წარჩინებული და წარმატებული მოსწავლეების ან სტუდენტების ჩართვა ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდების მხარდაჭერის საქმეში;

✓ **სკოლის ფსიქოლოგები** – მნიშვნელოვანია სკოლის ფსიქოლოგის როლის გაძლიერება. დადებით როლს შეასრულებს ჯგუფური კონსულტირება ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდებისთვის, სადაც მათ ექნებათ საშუალება გამოხატონ თავიანთი განცდები, გაიზიარონ სხვისი გამოცდილება და მიიღონ უკუკავშირი თერაპევტისგან, თუ როგორ მიმდინარობს მისი პროგრესი;

✓ **მულტიდისციპლინური გუნდი** – საქართველოს განათლების და მეცნიერების სამინისტრომ გაზარდოს მულტიდისციპლინური გუნდის როლი და ფუნქციები სკოლებში, რათა პედაგოგებთან, მოსწავლეებთან და

მშობლებთან ჩატარდეს სპეციფიური მუშაობა ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდების მიმღებლობის საკითხზე;

✓ **მედია-საშუალებები** – მნიშვნელოვანია საქართველოს მთავრობამ აკრძალოს და გაამკაცროს სანქციები მედია-საშუალებების მიერ ძალადობის შემცველი ინფორმაციის გავრცელებასთან დაკავშირებით დღის განმავლობაში, რათა შემცირდეს მოზარდების ხელმისაწვდომობა აღნიშნული შინაარსის მქონე პროდუქტებთან;

✓ **კოორდინაცია** – მნიშვნელოვანია დანაშაულის პრევენციის ცენტრის და სხვა სახელმწიფო უწყებების (მათ შორის სოციალური მომსახურების სააგენტოს), ასევე არასამთავრობო სექტორის მუშაობის კოორდინირებულობის გაზრდა და მათი მხარდაჭერა, რათა ხელი შეეწყოს პრობლემების დროულად იდენტიფიცირებას და მოგვარებაზე ზრუნვას.

ანტისოციალური ქცევის მიმართ პრევენციული ღონისძიებების განხორციელების დროს საზოგადოების დამოკიდებულებების და იმ სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორების ცოდნაა მნიშვნელოვანი, რომლებიც გავლენას ახდენს აღნიშნული ქცევის გამოვლენაზე. სახელმწიფო სტრუქტურებს, მათ ინფორმირებულობას და შემდგომი პრევენციული ღონისძიებების განხორციელებას ამ შემთხვევაში განსაკუთრებული როლი აქვს. მომავალ თაობაზე ზრუნვა ხომ თითოეული ჩვენგანის მოვალეობაა.

კვლევის შედეგების აპრობაცია

სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი დებულებები და შედეგები მოხსენდა 1 საერთაშორისო კონფერენციაზე და გამოქვეყნდა 3 საჟურნალო სტატიაში. კვლევის შედეგები წარმატებით იქნა დაცული 3 კოლოკვიუმსა და 2 სემინარზე.

კოლოკვიუმები:

1. „მოზარდთა ანტისოციალური ქცევის სოციალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორები და ინკლუზიური განათლება“ – 3.07.2014 წ.
2. „მოზარდთა ანტისოციალური ქცევა, დანაშაული და პრევენციის სტრატეგია“ – 10.02.2015 წ.
3. „მოზარდთა ანტისოციალური ქცევა და საზოგადოების დამოკიდებულებები“ – 2.07.2015 წ.

სემინარები:

1. „ფსიქიკაში მიმდინარე გაუცხოების და ცვლილებების პრობლემა“ - 27.06.2014 წ.
2. „მასობრივი განადგურების იარაღის ზემოქმედების ფსიქოლოგიური ეფექტები“ - 12.02.2015 წ.

საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „მსოფლიო და კავკასია“ „ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდთა ზოგადი განათლების უზრუნველყოფის შესაძლებლობები საქართველოში“. სტუ, თბილისი, 2015.

დისერტაციის შინაარსი გამოქვეყნებულია შემდეგ შრომებში:

1. „ანტისოციალური ქცევის მქონე მოზარდთა ზოგადი განათლების უზრუნველყოფის შესაძლებლობები საქართველოში“ - ჟურნალი „საისტორიო ვერტიკალები“, N30, გვ. 215-222, თბ., 2014;
2. „მოზარდთა ანტისოციალური ქცევა და არასრულწლოვანთა დანაშაულის პრევენციის სტრატეგია საქართველოში“ - ჟურნალი „საისტორიო ვერტიკალები“, N31, გვ. 210-218, თბ., 2015;

3. „ანტისოციალური ქცევის მოზარდების მიმართ საზოგადოების დამოკიდებულება“ - ჟურნალი „საისტორიო ვერტიკალები“, N32, გვ. 88-97, თბ., 2015.